

בנין בכלים ובאוכלין

1. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קכב עמוד ב

תנו רבנן: דלת של שידה ושל תיבה ושל מגדל - נוטלין, אבל לא מחזירין. ושל לול של תרנגולים - לא נוטלין ולא מחזירין. בשלמא של לול של תרנגולים - קסבר: כיון דמחברי בארעא - יש בנין בקרקע, יש סתירה בקרקע. אלא של שידה ושל תיבה ושל מגדל מאי קסבר? אי קסבר יש בנין בכלים - יש סתירה בכלים, ואי אין סתירה בכלים אין בנין בכלים! - אמר אביי: לעולם קסבר יש בנין בכלים ויש סתירה בכלים - ושניטלו קאמר. אמר לו רבא: [שתי תשובות בדבר], חדא: דניטלין קתני, ועוד: מאי אבל לא מחזירין? אלא אמר רבא: קסבר אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, וגזירה שמא יתקע.

2. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קמו עמוד א

משנה. שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי. . . .

3. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף לד עמוד ב

משנה. נתנו במגדל ואבד המפתח - הרי זה עירוב, רבי אליעזר אומר: אם אינו יודע שהמפתח במקומו - אינו עירוב. גמרא. ואמאי? הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר הוא. . . .

4. תלמוד בבלי מסכת עירובין דף לה עמוד א

ומתניתין במאי מוקמינן לה? - אביי ורבא דאמרי תרוייהו: במנעול וקטיר במתנא עסקינן, ובעי סכינא למיפסקיה. תנא קמא סבר לה כרבי יוסי, דאמר: כל הכלים ניטלין בשבת, חוץ ממסר הגדול ויתד של מחרישה. ורבי אליעזר סבר לה כרבי נחמיה; דאמר: אפילו טלית, אפילו תרווד - אין ניטלין אלא לצורך תשמישן.

5. תלמוד בבלי מסכת שבת דף קב עמוד ב

עייל שופתא בקופינא דמרא, רב אמר: משום בונה, ושמואל אמר: משום מכה בפטיש.

6. תלמוד בבלי מסכת ביצה דף לג עמוד ב

דתניא, רבי אליעזר אומר: נוטל אדם קיסם משלפניו לחצוץ בו שיניו, וחכמים אומרים: לא יטול אלא מאבוס של בהמה. ושויין שלא יקטמנו, ואם קטמו לחצוץ בו שיניו ולפתוח בו הדלת, בשוגג בשבת - חייב חטאת, במזיד ביום טוב - סופג את הארבעים, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: אחד זה ואחד זה אינו אלא משום שבות. רבי אליעזר דקאמר התם חייב חטאת - הכא פטור אבל אסור, רבנן דקא אמרי התם פטור אבל אסור - הכא מותר לכתחלה. ולית ליה לרבי אליעזר הא דתנן: שובר אדם את החבית לאכול ממנה גרוגרות, ובלבד שלא יתכוין לעשות כלי? - אמר רב אשי: כי תניא ההיא - במוסתקי.

7. תוספות מסכת עירובין דף לד עמוד ב

ואמאי הוא במקום אחד ועירובו במקום אחר - וא"ת והא השתא ס"ד דבמגדל עץ איירי דהוי כלי מדקא משני הכא במגדל של לבנים עסקינן ועוד דסתם מגדל שבהש"ס של עץ וא"כ מאי פריך הרי מותר לשבר את הכלי וליטול מה שבתוכו כדתנן בפ' חבית (שבת דף קמו.) שובר אדם את החבית ליתול ממנה גרוגרות וטעמא כדאמר בסמוך משום דאין בנין וסתירה בכלים וי"ל דמשמע ליה במגדל גדול דשייך ביה בנין וסתירה דאי בקטן דהוי כלי מ"ט דר"א דפליג ועוד דבכלי נמי שייך בנין וסתירה כדאמר בהבונה (שם דף קב.) האי מאן דעייל שופתא בקופינא דמרא חייב משום בונה והא דקאמר בסמוך דמר סבר כלי הוא ואין בנין בכלים כו' היינו בהנהו דאמר נוטלין אבל לא מחזירין דלא הוי בנין וסתירה

גמורה או כדמוקי במסקנא במנעול קטיר במיתנא ומדמוקי לה בקטיר במיתנא משמע דווקא בהכי שרי אבל לשבר הכלי ולקלקלו אסור דשפיר שייך בנין וסתירה בכלים והא דשרי לשבר החבית הא מוקי לה בביצה פרק המביא (דף לג:).
 במוסתי פירוש חתיכות המדובקות יחד ואף על גב דאליבא דרבי אליעזר דאמר קטמו להריח בו פטור אבל אסור מוקי לה במוסתי דפריך ולית ליה לר"א שובר אדם את החבית וכו' לרבנן נמי צריך לאוקומא הכי דמודים אי הוה חייב חטאת לחצות בו שיניו דהוי אסור בקטמו להריח והא דבעי לרב ששת בפרק חבית (שבת דף קמו.) מהו למברז חביתא בבורטיא במוסתי איירי ומיהו בירושלמי קאמר אמתני' דהכא הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר את החבית ליטול ממנה גרוגרות משמע דבלא מוסתי נמי שרי בכלי של עץ.

8. תוספות מסכת שבת דף קמו עמוד א

שובר אדם את החבית לאכול הימנה גרוגרות - . . . ונראה דהתם אסור לשבר את המגדל והכא דשרי לשבר את החבית משום דמיירי במוסתי כדמוקי לה בביצה פרק המביא כדי יין (דף לג: ושם) ומפ' רש"י התם דהיינו חבית שבורה ומדבקין שבריה בשרף של עץ שעושה ממנו זפת וקורין ריישנ"א ומש"ה דוקא חבית שרי דמחמת גריעותו לא חייס עליה וליכא למיחש שמא יתכוין לעשות כלי וכן כולה שמעתא דהכא במוסתי ואף על גב דהתם בביצה לא מוקמינן הכי אלא לר"א דפריך ולית ליה לר"א הא דתנן שובר אדם את החבית כו' ועלה משני מתני' במוסתי מ"מ אפילו לרבנן מיבעי לאוקמי הכי דרבנן לא פליגי אדר"א דקאמר לא יקטמו פי' לא יקטמו את ההדס להריח בו אלא משום דאיהו סבירא ליה דבקטימת קיסם חייב חטאת כשקוטמו לחצות בו שיניו וא"כ אי לא מוקמינן לה במוסתי עליהו איכא למיפרך ולית להו הא דתנן כו' הלכך מיבעי לן למימר דאליבא דכולהו מיירי מתניתין במוסתי והשתא אתיא שמעתא שפיר, מ"ר, ובגמ' ירושלמי בפרק בכל מערבין מצאתי הדא דתימא במגדל של אבן אבל במגדל של עץ נעשה כשובר החבית לאכול ממנה גרוגרות.

9. חידושי הרישב"א מסכת שבת דף עד עמוד ב

האי מאן דעביד חביתא חייב שבע חטאות. פרש"י ז"ל משום טוהן ובורר ומרקד ולש וממרח ומבעיר ומבשל, ואילו משום בונה ליתא שאין בנין בכלים, ולא נהירא דכי אמרינן אין בנין בכלים כגון חזרת מנורה ותריסי חנויות וכיוצא בו שאין בו אלא חיבור פרקים, אבל לעשות כלי ודאי בנין הוא כדאיתא לקמן בפרק הבונה (ק"ב ב'), הלכך אפיק חד מינייהו ועייל בונה, ומסתברא דמפקינן מבעיר את האש שזה אינו בגופו של תנור ואפשר לשרפו ולבשלו באש דעלמא, ויש אומרים דמפקינן בורר דבמרקד סגי לה.

10. חידושי הרמב"ן מסכת שבת דף קב עמוד ב

רב אמר חייב משום בונה. קשיא להו לרבוותא ז"ל והא אמרי' במס' ביצה (כ"ב א') אין בנין בכלים ואין סתירה בכלים, ויש לנו לתרץ דכי אמרי' אין בנין בכלים ה"מ בכלי שנתפרק כגון מנורה של חליות אבל הכא עושה כלי או מתקן כלי מתחלתו אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אבל עושה כלי מיקרי, ואפשר לפי דעת זו שכל כלי שצריך אומן בחזרתו מיחייב עליה משום בונה דהו"ל כעושה כלי מתחלתו שהרי משעה שנתפרק ואין ההדיוט יכול להחזירו בטל מתורת כלי, והיינו דגזרי' בפ' כירה (מ"ו א') במנורה של חליות ואסרינן לה אפ' לטלטלה גזירה משום שמא תפול ותתפרק לגמרי ויחזירנה ונמצא עושה כלי בתחלה בשבת. . . .

11. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיד

סעיף א

אין בנין וסתירה בכלים. וה"מ, (א) שאינו בנין ממש כגון חבית, הגה: * (ב) א שאינה מחזקת (ג) ב ארבעים סאה (ת"ה ס' ס"ה), שנשברה ודיבק שבריה ג בזפת, (ד) יכול לשברה ליקח מה שבתוכה ובלבד שלא יכוין (ה) לנקבה נקב יפה

שיהיה לה לפתח, דא"כ הוה ליה (ו) <א> מתקן מנא; אבל אם היא שלמה, * (ז) אסור לשברא אפי' בענין (ח) שאינו עושה כלי. ואפי' נקב בעלמא אסור לנקוב בה מחדש

12. משנה ברורה סימן שיד

(י) אסור לשברא וכו' - מטעם סתירה ואף דבעלמא קי"ל דסותר אינו חייב אלא כשהוא ע"מ לבנות דאל"ה מקלקל הוא מדרבנן מיהו אסור ובביאור הגר"א הסכים להפוסקים דס"ל דאין סתירה בכלים אפילו כשעושה שבירה בכלי שלמה אם לא כשעושה אותה כלי ע"י השבירה דאז חייב עכ"פ לכו"ע משום מכה בפטיש:

13. ביאור הלכה סימן סעיף א ד"ה * אסור לשברא

* אסור לשברא וכו' - עיין במ"ב דאף שהוא מקלקל מדרבנן מיהו אסור כן מתבאר מדברי המ"א וש"א. ודע דאף דמדעת רש"י משמע דבמקלקל היכי שהוא לצורך שבת מותר לכתחלה תוספות ורא"ש ור"ן פליגי עליה [מ"א] ונ"מ מזה גם לענין שאר מלאכות ואפשר דגם רש"י מודה בשאר מלאכות ותדע דלענין סתירת מגדל גדול שהוא בכלל אהל מוכח מרש"י עירובין ל"ד וכן מוכח מהגמרא שם במסקנא דאסור לכו"ע לשברו וליקה ממנו העירוב אף שהוא ג"כ לצורך שבת ואפילו להפוסקים דס"ל דאף כלי שלם מותר לשברו וליקה ממנו האוכל טעמייהו רק משום דס"ל דאין שייך שם סתירה כלל בכלים אבל לא משום דמקלקל הוא וכן מוכח מדעת הרמב"ם פ"א מה"ש הלכה ג' וי"ז דמקלקל פטור אבל אסור בכל המלאכות והיו מכין אותו מ"מ ולא מצינו שום שבות שיהיה מותר ע"י ישראל משום שהוא לצורך שבת [ומצאתי סברא זו ג"כ באחרונים] וע"כ פשוט דאין להקל בזה כלל:

14. שולחן ערוך אורח חיים הלכות שבת סימן שיד

סעיף ח

* (לה) יב חותלות (פ' מיני כלים) של תמרים וגרוגרות, (לט) אם הכיסוי קשור בחבל, מתיר וסותר שרשרות החבל והותך אפילו בסכין, ואפי' גופן של חותלות, שכל זה כמו (מ) יג ששובר אגוזים או שקדים כדי ליטול האוכל שבהם.

15. תלמוד בבלי מסכת שבת דף צה עמוד א

רב נחמן בר גוריא איקלע לנהרדעא, בעו מיניה: חולב משום מאי מיחייב? - אמר להו: משום חולב. - מחבץ משום מאי מיחייב? - אמר להו: משום מחבץ. - מגבן משום מאי חייב? - אמר להו: משום מגבן. - אמרו ליה: רבך קטיל קני באגמא הוה. אתא שאיל בי מדרשא, אמרו ליה: חולב חייב משום מפרק, מחבץ חייב משום בורר, מגבן חייב משום בונה.

16. חידושי הרשב"א מסכת שבת דף קב עמוד ב

האי מאן דעייל שופתא בקופינא רב אמר חייב משום בונה. איכא למידק והא אין בנין בכלים כדאמרינן בפרק שני דביצה (כ"ב א'), ויש מפרשים דכי אמרינן אין בנין וסתירה בכלים הני מילי בכלי שנתפרק כגון מנורה של חוליות וכדשרו בית הלל לזקוף את המנורה ביום טוב, אבל לעשות כלי לכתחלה אין לך בנין גדול מזה ואין זה נקרא בנין בכלים שהרי אינו כלי אלא עושה כלי, ובוה ניחא לי הא דאמרינן לעיל בפרק המצניע (צ"ה א') דמגבן חייב משום בונה, ואם אין בנין בכלים היאך אפשר שיש בנין באוכלין אלא שהעושה דבר מתחלתו חייב משום שהוא עושה כלי והוא הבונה. . . .

17. תוספות מסכת שבת דף צה עמוד א

והרודה חלות דבש - . . . ומיהו תימה לר"י כיון דמותר לגבן בי"ט מן התורה אפילו באפשר אפילו לא יהא מותר מדרבנן אלא בדלא אפשר אם כן נפל ביתו בי"ט יהא מותר לבנותו בי"ט דמתוך שהותר בנין לצורך דמגבן הוי משום

בונה כדאמר בסמוך הותר נמי שלא לצורך ובלבד שיהא צורך היום לאכול בתוכו שלא יכנו שרב ושמש וי"ל דאסור מדרבנן דהוי עובדא דחול כי היכי דאסורין טחינה והרקדה ביום טוב.